

О.А. Стишов

**ПРЕФІКСАЛЬНІ ІМЕННІ НОВОТВОРИ
В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКІЙ І ІСПАНСЬКІЙ МОВАХ**

У розвідці простудійовано творення іменних неологізмів за допомогою типових префіксів і префіксоїдів у сучасних українській і іспанській мовах. Порівнюючи префіксацію в обох мовах, в статті здійснено спробу розкрити переважно типове і почасти відмінне в деривації таких одиниць.

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. спостерігаємо активізацію процесів неологізації словникового складу сучасних високорозвинених національних літературних мов. Ці процеси мають як універсальні особливості, так і національну специфіку в кожній мові, як це можна простежити в порівняльному аспекті на матеріалі двох мов віддаленої спорідненості – української і іспанської. Передусім це зумовлено дією чинників як екстра-, так і інтралінгвального характеру. В результаті постійних суспільних змін закономірно модифікується словниковий склад мови, реагуючи на виникнення нових понять, явищ, реалій у матеріальному й духовному житті соціуму. Водночас динаміка лексикону спричинена приведенням у рух істотних можливостей, закладених у внутрішній системі мови. Загальновизнано, що названі вище чинники розвитку словника діють у тісній взаємодії і взаємозумовленості, і нерідко невіддільні один від одного. Помічено, що з-поміж ряду джерел інтенсивного поповнення лексикону української й іспанської мов провідне місце належить словотворенню. Це засвідчено останніми працями українських і іспанських дериватологів (З.Валюх, Г.Віняр, В.Герман, К.Городенська, Є.Карпіловська, Н.Клименко, Т.Коць, Ж.Колоїз, Д.Мазурик, А.Нелюба, В.Олексенко, З.Гетьман, Р.Помірко, Т.Редковська, П.Мариненко, Н.Коваль, Alvar Ezquerro M., Monter Curiel M.L., R.Dubuc та ін.). Виявлення особливостей та основних тенденцій розвитку словотвірної системи певної мови на синхронному зрізі належить до актуальних завдань сучасної лінгвістики. Завдяки словотворенню мова постійно реалізує свої можливості у забезпеченні комунікативних потреб суспільства. Використовуючи власні словотворчі ресурси, а також запозичуючи певну частину їх з інших мов, сучасні дериваційні системи як української, так і іспанської мов мають великий потенціал для творення різноманітних лексичних одиниць.

Проблемам префіксального творення неологізмів в україністиці в останні роки приділяли значну увагу такі мовознавці, як В.Герман, Г.Віняр, Т.Коць, Ж.Колоїз, Д.Мазурик, О.Стишов та ін., а в іспаністиці – Алмела Перес, Герреро Рамос, Альвар

Ескера, П.Мариненко та ін.

В аналізований період засвідчено певне зростання чисельності дериваційних досліджень із компаративістики, зокрема праці з порівняльних і зіставних досліджень словотворення слов'янських і неслов'янських мов (Т.Возний, О.Мельничук, І.Ковалик, І.Корунець, К.Швачко, М.Кочерган, К.Савранчук, Г.Артемчук, Є.Отін, В.Аракін, О.Кубрякова, В.Лопатін, І.Улуханов, Г.Нещименко, Р.Газізова, О.Лукашенець, К.Вашакова, Ц.Аврамова та ін.). Однак праць, присвячених зіставному вивченню префіксального творення іменних інновацій української й іспанської мов, на жаль, поки що бракує. Тому така проблема видається актуальною й важливою і потребує досліджень на рівні досягнень сучасної лінгвістичної науки.

Головна мета цієї розвідки – провести порівняльний аналіз префіксального словотворення іменних інновацій в неспоріднених – українській і іспанській – мовах, показати типове і притаманне лише одній із досліджуваних мов на прикладах деривації переважно загальнономовних і почасти okazіональних новотворів на синхронному зрізі.

Матеріалом для дослідження стали численні префіксальні новотвори (понад 550 одиниць), зафіксовані передусім у сучасній україномовній і іспаномовній художній, науковій літературі й публіцистиці, здебільшого в газетах, журналах, публічних виступах, що охоплюють значний часовий проміжок – кінець XX – початок XXI ст.

Загальнопоширене твердження про те, що префіксація в українській лінгвальній практиці – привілей дієслова [9, с. 151], щодо сучасного стану функціонування української мови вимагає певного уточнення. Характерною особливістю української мови кінця XX – початку XXI ст. є активізація іменної, зокрема прикметникової й іменникової, префіксації. Як відзначають дослідники, це переконливе свідченням зростання аналітизму й аглютинативності на сучасному етапі як у підстилі ЗМІ [7, с. 13], так і в цілому в українській [5, с. 97-98, 100] та інших слов'янських мовах [3, с. 204; 4, 186-187, 191; 6, с. 159-160].

Опрацьований фактичний матеріал переконливо засвідчує, що префіксальне словотворення іменних неологізмів у мовах віддаленої спорідненості – українській і іспанській – характеризується як схожістю, так і відмінностями. Це виявляється в наборі дериваційних формантів, їх походженні, поєднуваності, ступені їхньої словотвірної активності, функціональному навантаженні, частиномовній належності твірних основ, зрушеннях у семантиці тощо.

Класифікувавши префікси й префіксоїди за семантичним критерієм на заперечні, підсилювальні, локативні, часові, кількості й розміру, спробуємо проаналізувати спершу типові, а почасти й відмінні для обох зіставляваних мов особливості творення

іменникових і прикметникових неологізмів.

Серед однакових і схожих препозитивних формантів засвідчено такі, як *анту-/anti-*, *контр-/contra-*, *супер-/super-(sobre-)*, *ре-/re-*, *пост-/post-(pos-)*, *репо-/retro-*, *міні-/mini-*, *мікро-/micro-*. На нашу думку, це зумовлено міжмовними контактами, потужним впливом глобалізаційних, або інтернаціоналізаційних, процесів на мови як у діахронії, так і в синхронії. Варто також наголосити, що названі префікси й префіксоїди, – спільна спадщина європейських народів і їх мов, засвоєна ними переважно з класичних мов, зокрема з грецької і латинської. Проте якщо в іспанській мові зазначені вище афікси й афіксоїди становлять давню спадщину від народної латини, характерну для романських мов, то до української лінгвальної системи вони проникали поступово протягом століть, починаючи з XVI-XVIII і аж дотепер, здебільшого через високорозвинені європейські мови – німецьку, французьку, чеську, польську, російську, англійську та ін.

З-поміж заперечних префіксів, який є типовим як для української, так і іспанської мов, спостерігається активізація використання традиційного продуктивного форманта *анту-/anti-*. Останньому в українській мові притаманні такі значення: 1) „протилежність або заперечення ознаки”, наявність якої виражена прикметниковою твірною основою в таких прикметниках-неологізмах, як: *антиринковий*, *антиінфляційний*, *антикризовий*, *антиснідівський*, *антидепресивний*, *антидопінговий*, *антирухівський* тощо; 2) “протилежність, ворожість тому, що названо субстантивно твірною основою” в іменникових новотворах: *антиполітик*, *антипатріот*, *антидемократ*, *антиєвропеєць*, *антибюрократизм* та ін. Основні його значення в іспанській мові: 1) “з протилежними властивостями, що запобігають появі”: *antiacné*, *anticaspa*; 2) “протилежний”: *antiabortista*, *anticonvencional*. Отже, фактичний матеріал переконливо засвідчує, що семантика цього афікса в зіставляваних мовах має спільні риси. Показово, що в обох мовах він поєднується переважно з прикметниковим та іменниковими, зокрема питомими й запозиченими основами. Цікаво, що в аналізованих мовах префікс *анту-/anti-* має високу продуктивність у деривації новотворів зі сфери політики (пор.: укр. *антируховець*, *антивибори*, *антикризовик*, *антиющенківський* – ісп. *anticomunitario*, *antigolpe*, *antiglobalization*, *antinacionalista*). Деякі лінгвісти пояснюють це модною серед політиків тенденцією “подовжувати слова та вирази, щоб виграти час, завуалювати ідею, ускладнити висловлення” [13, с. 28-34].

Схожим для обох мов, особливо в семантиці, є заперечний префікс *контр-/contra-*, який виступає в них менш продуктивним порівняно з іншими препозитивними формантами. Хоч варто зазначити, що в українській мові останніх років спостерігається певна активізація творення іменникових неологізмів від субстантивних основ за його

допомогою. Такі одиниці виражають процесуальну семантику, зокрема означають щонебудь, спрямоване проти того, що називає твірною основою: *контрагент* “агент протилежної сторони (у договорі)”, *контраргумент*, *контреліта*, *контркультура*, *контррепліка*, *контрголодування* та ін. У сучасній іспанській мові префікс *contra-* із семантикою “протилежність, протидія” утворює неологізми від іменникових, прикметникових і дієслівних основ: *contragolpear*, *contrapresión*, *contracultural*, *contraofensivo*, *contraargumentar*.

Серед підсилювальних префіксів у процесі формування неологізмів в обох зіставлюваних мовах високою словотвірною активністю відзначається препозитивний формант *супер-/super-(sobre-)*, який в іменниках має значення „підвищення, посилення якості, особливостей когось/чогось; підсилення дієвості”, пор. нові фіксації останніх десятиліть в українській мові: *суперприбутки*, *суперкрасень*, *суперновина*, *суперсенсація*, *суперпотауга*, *суперобладнання*, *супертехніка*, *суперструктура*. В іспанській мові засвідчено подібні інноваційні деривати, пор.: *supercomisario*, *supercuenta*, *superrebajas* !!! У нові прикметники аналізований формант вносить семантику „дуже високий (максимальний), надмірний, крайній ступінь вияву ознаки”, названої ад’єктивною твірною основою. Пор.: укр. *супервинахідливий*, *суперлікувальний*, *суперзручний*, *суперпрестижний*, *суперлояльний*, *суперінтернаціональний* – ісп. *superfine*. Як бачимо, він поєднується як з питомими, так і з чужомовними твірними основами в аналізованих мовах.

Певну схожість у творенні інноваційної лексики в зіставлюваних мовах демонструє префікс *ре-/re-*. Але якщо в сучасній українській мові він лише набирає словотвірної активності, то в іспанській цей препозитивний формант належить до найпродуктивніших. Варто відзначити досить значні розбіжності в семантиці названого префікса. В новітній українській мові утвореннями з формантом *ре-* мають тільки одне словотвірне значення – “відтворення, поновлення чого-небудь”, названого твірною іменниковою основою: *реінвестування*, *реструктурування*, *реінтегрування*, *реприватизація*, *реінформатизація*, *ресоціалізація*, *реколективізація*, *реновація* та ін. У досліджуваний період в іспанській мові цей префікс має п’ять різних значень: а) “відновлення, повторення дії”: *reconstruir*; б) “протидія”: *resistir*; в) “рух назад”: *refluir*; г) “збільшення”: *recargar*; г) “заперечення чи протилежність значення”: *reprobar* [14, с. 5030]. Проте у сучасній іспанській мові лише з першим значенням він продуктивний [11, с. 5], приєднуючись до основ дієслів, іменників, прикметників політико-економічної та побутової сфер: *realojar*, *replanteo*, *rebóquer* тощо.

В українській мові часовий префіксоїд **пост-** з’явився порівняно з іншими

європейськими мовами досить пізно – лише в другій половині 80-х – 90-х роках ХХ ст. і тому є новим явищем у ній, не відзначеним українськими дериватологами раніше [2, с. 36-41; 1, с. 13; 12, с. 175-224; 10, с. 231-234]. Щоправда, поодинокі утворення (*постсоюз, посткомуніст, постпутчист*) згадані в дисертаційному дослідженні Т.Коць, яке було присвячене мові української преси [8, с. 66-67, 84-85]. У зазначений період він стає особливо актуальним і використовується на позначення явищ після чогось історично значущого – певних важливих соціальних, політичних або економічних подій. Тому зростає продуктивність словотвірного типу із засвоєним давніше за зразками інших високорозвинених європейських мов префіксоїдом **пост-** на означення чогось існуючого після того, що названо базовою основою: *постімперський посттоталітарний, постсоціалістичний, посткомуністичний, постперебудовний, постприватизаційний* тощо. Проте він може стосуватися позначених й більш звичайних явищ і періодів: *постконфронтаційний, постколгоспний, постколективістський* та ін. За цим типом виникають новотвори від власних назв, що пов'язані з подіями в окремих країнах чи регіонах (*поств'єтнамський, постафганський, постюгославський, постбалканський* та ін.) або стосуються явищ, процесів, що відбулися після періоду правління певних державних діячів (*постгорбачовський, посткравчуківський, постельцинський, постклінтонівський* тощо), після важливих міжнародних форумів (*постгельсінський, постбіловезький*) і т. ін. Останні, звичайно, не мають перспектив для тривалого закріплення в мові. Помітно активізувалося використання цього префіксоїда, який сполучається з основами, що називають соціальну подію, течію, лад, особу, утворюючи інновації-субстантиви на означення часових співвідношень між подіями, процесами, явищами, індивідуумами: *постчорнобиль, постсталінізм, постсоціалізм, посттоталітаризм, постперебудова, постмодернізм, постмодерніст, постбіхевіоризм, постдефолт, посткомуніст* тощо. Префікс **pos-/post-** в іспанській мові, на відміну від української, не новий, тому має в ній певну традицію в функціонуванні. Він близький за семантикою до українського відповідника і вказує на наступність того, що позначено твірною основою. Це може бути уряд чи устрій держави: *pos(t)comunista, pos(t)franquismo, postsocialista, posmoísta*; історичний період: *posmovida, posolímpico, postelectora*; літературні чи мистецькі течії: *posminimalismo, postimpresionismo* тощо.

Ще одним префіксоїдом, що служить для творення іменних неологізмів у зіставлюваних мовах, є формант **perpo-/retro-**. Останній запозичено з латинської мови і має значенням “назад”. Фактичний матеріал свідчить, що він набуває все більшої продуктивності в аналізованих мовах. Але якщо в українській за його допомогою творяться інновації, переважно пов'язані зі сферою культури й мистецтва (*ретродійство,*

ретростиль, ретрохіт, ретрошлягер, ретрошоу), то в іспанській мовній практиці – здебільшого техніки й правничої царин (*retroalimentación, retroprogresía, retroderiva*).

Відзначаємо активізацію в обох аналізованих мовах префіксоїдів кількості та розміру – *міні-/mini-, мікро-/micro*. Помітно інтенсифікувався в зіставлюваній мовах латинський за походженням префіксоїд *міні-* зі значенням “найменший, мінімальний; щось маленьке, коротке”. Так, в українській він має досить широкі комбінаторні властивості, тому що приєднується як до іншомовних (*міні-комп’ютер, міні-трактор, міні-електростанція, міні-майстерня, міні-ательє, міні-модель*), так і до питомих слов’янських іменників (*міні-пекарня, міні-держава, міні-дитсадочок, міні-війна, міні-вантажівка, міні-вихід, міні-стінка*). За допомогою префіксоїда *міні-* утворюються переважно субстантиви з предметним значенням і зрідка – з абстрактною та процесуальною семантикою (*міні-кредитування, міні-спектакль, міні-промова*), а також деякі терміни (*міні-футбол, міні-турнір, міні-стрес, міні-диск*). На відміну від української в іспанській лінгвальній практиці препозитивний формант *mini-* виявляє дещо меншу дериваційну активність і більш характерний для колоквиального мовлення, а тому поєднується зі словами повсякденного побутового вжитку: *minicadena, minibar, minifaldero, miniserie, minivestido*, хоча здатний утворювати й нові терміни: *minifractura, minimódulo, minilab*.

Засвідчено, що в добу глобалізації до системи продуктивних формантів порівнюваних мов належить префіксоїд грецького походження *мікро-/micro-* з широким колом значень – “дуже малий, найдрібніший; невеликий; мільйонна частка”. Серед неологічних утворень в аналізованих мовах домінують номінації з галузі науки й техніки, пор.: укр. *мікрорівень, мікросвіт, мікрволокно, мікро*, – ісп. *microcasete, microcristal, microbalanza*, а також медицини й хірургії: укр. *мікротравма, мікрозгусток* – ісп. *microcirujano, microinyectar, microlentilla, microlesión*. У більшості випадків в обох мовах цей афіксоїд приєднується до основ іменників: укр. *мікроімперія, мікронарис, мікробайка, мікровантажівка* – ісп. *microespejismo, microgravedad, microfibra, microforma*. Проте в іспанській мові, на відміну від української, зафіксовано випадки сполучення цього префіксоїда з прикметниковими й дієслівними основами: *microinyectar, micronizador*.

Отже, префіксальний підспосіб словотворення був і залишається одним із дієвих і важливих дериваційних засобів поповнення словникового складу української і іспанської мов. Порівняльний аналіз типових препозитивних формантів в іменниках і прикметниках названих мов засвідчив як ряд спільних процесів – тенденцію до інтернаціоналізації, або глобалізації, в префіксальному словотворенні, що виявляється в інтенсифікації однакових грецьких і латинських словотвірних одиниць, а також зростання аналітизму й рис

аглютинації в похідних інноваціях, – які останнім часом посилюються, так і деякі відмінні їх особливості щодо продуктивності, сполучуваності, стилістичного використання префіксальних інновацій.

Перспективним вважаємо дослідження національно специфічних особливостей префіксальних новотворів в обох мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Віняр Г.М. Словотворчі тенденції в сучасній українській мові (на матеріалі усного і писемного мовлення 80-х – початку 90-х років ХХ століття): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02 / Дніпропетровськ. держ. ун-т. – Дніпропетровськ, 1992. – С. 13;
2. Городенська К. Г. Префікси і префіксоїди в українській мові // Мовознавство. – 1986. – №6. – С. 36 – 41.
3. Земская Е.А. Словообразование как деятельность. – М.: Наука, 1992. – 221 с.
4. Земская Е.А. Активные тенденции словопроизводства // Русский язык. – Ополе, 1997. – С. 167-201.
5. Клименко Н.Ф. Аглютинативність в українському словотворенні // Українське мовознавство. – 1990. – Вип. 17. – С. 96-104.
6. Костомаров В.Г. Языковой вкус эпохи (из наблюдений над речевой практикой масс-медиа). – М.: Педагогика - Пресс, 1994. – 247с.
7. Коць Т.А. Функціональний аспект лексичної норми в засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років ХХ ст.): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України Ін-т укр. мови. – К., 1997. – 16 с.
8. Коць Т.А. Функціональний аспект лексичної норми в засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років ХХ ст.): Дис... канд. філол. наук: 10.02.01. – К., 1997. – С. 66-67, 84-85.
9. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства: Підручник. – К.: Вид. центр „Академія”, 2006. 424 с.
10. Ленець Катерина Тенденції словотворення в українській літературній мові другої половини ХХ ст. // Українська мова. – Ополе: Uniwersytet Opolski-Institut Filologii Polskiej, 1999. – С. 231-234.
11. Редковская Т.А. Редупликация как средство словообразования в современном испанском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.05 / Киевск. гос. ун-т имени Тараса Шевченка. – К., 1983. – 24 с.
12. Соколова С. О. Інтернаціональні та національні компоненти у словотвірній структурі сучасного науково-технічного терміна // Національні та інтернаціональні компоненти в сучасних терміносистемах. – К.: Наук. думка, 1993. С. 175-224.
13. Núñez Cabezas E.A., Guerrero Salazar S. El lenguaje político español. – Madrid: Cátedra, 2002. – 560 p.
14. Gramática descriptiva de la lengua española / Dirigida por Ignacio Bosque Muñoz y Violeta Demonte Barreto. – Madrid: Espasa, 2000. – 5352 p.